

Referințe bibliografice

1. GHEORGACHI, logofetu. Condica ce are întru sine obiceiuri vechi și noi a preainălțaților domni. **In:** KOGĂLNICEANU, M. *Cronicile României, sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*. Ed. a 2-a. București: 1872, vol. 3, p. 299-333.
2. CANTEMÎR, D. *Descrierea Moldovei*. Chișinău: Litera, 1997.
3. NECULCE, I. *Cronica copiată de Ioasaf Luca*. Chișinău: Știința, 1993.
4. CANTEMÎR, D. Istoria Imperiului Otoman: Creșterea și scăderea lui cu note foarte instructive de Demetriu Cantemiru Principe de Moldavia. **In:** CANTEMÎR, D. *Operele Principelui...* București, 1876, t. 3-4.

CÂNTECUL DE LEAGĂN — SPECIE A LIRICII POPULARE

LULLABY AS A SPECIES OF FOLK LYRICS

ELENA TONU,

doctorandă,

Academia de Muzică, Teatru și Arte plastice

Prezentul articol este consacrat cântecului de leagăn, ca specie a liricii populare. În acest studiu sunt preluate speciile lirice rituale și nerituale ale folclorului muzical, printre care se situează și categoria — cântecul de leagăn. Unii specialiști includ cântecul de leagăn în folclorul copiilor, alții, în categoria folclorului pentru copii. Autoarea îl tratează ca pe o producție ce face parte din folclorul pentru copii, deoarece este interpretat de adulți și este dedicat copiilor.

Studiind cercetările folcloriștilor, în acest sens, am punctat diferite abordări ale clasificărilor cântecului de leagăn, făcând concluziile respective. Cercetarea este axată pe un material muzical preluat din colecțiile de folclor publicate, precum și din colecția personală a autoarei.

Cuvinte-cheie: *Cântec de leagăn, folclor, lirică populară, specie lirică, specie folclorică, creație, ritual, neritual, melodie, cântec.*

This article is devoted to lullabies as a kind of popular poetry. In this study are considered ritual and non ritual species of lyrical folk music, among which is situated the category of the lullaby. Some experts include the lullaby in the children's folklore, others in the category of the folklore for children. The author treats it as a production that is part of the folklore for children, as it is sung by adults and is dedicated to children.

Studying folklorists' works, I pointed out different approaches to the classification of the lullaby, making respective conclusions. The research is focused on material taken from published collections of folk music as well as from the author's personal collection.

Keywords: *Lullaby, folklore, popular lyric, lyric types, folk genre, creation, ritual, nonritual, song.*

Încă în antichitate au fost diferențiate trei genuri artistice fundamentale: liric, epic și dramatic. În calitatea lor de produse culturale istorice, în cadrul cărora s-au constituit diferite specii și categorii, aceste genuri au fost transformate, în timp. În acest sens cercetătorii consemnează că „ele reprezintă moduri felurite ale unificării în cadrul concis al afectului personal. Dar liricul, epicul și dramaticul reprezintă și modalități ale clasificării prin care sporesc în valoare sensibilă anumite aspecte ale realității. Intuiția lirică a lumii o răsfrânge ca stare de suflet, pe când cea epică drept succesiune de evenimente, iar cea dramatică drept conflict și luptă de forțe antagoniste [...]. Se poate spune că genurile menționate reprezintă niște tipuri mărginite în sfera uneia sau alteia dintre arte” [1, p. 148].

Lirica populară s-a constituit, s-a dezvoltat și s-a concretizat de-a lungul timpului în numeroase capodopere, sintetizând bogăția, sensibilitatea și forța creatoare a spiritualității românești, creații orale care „se fac ecoul mai multor stări intime, erotice întâi de toate, dar și familiale, sociale, patriotice etc.” [2].

În creația folclorică a neamului nostru sfera liricului este de o valoare și de o bogăție inestimabilă, exprimată prin teme și motivele abordate, prin numărul mare de producții artistice păstrate de-a lungul veacurilor. Natura, istoria, dragostea, muncile agricole, viața însăși, au reprezentat teme de meditație pentru creator. „Lirica populară este o expresie polivalentă a vieții umane în multitudinea de nuanțe caracterizată de mentalitatea populară” [3, p. 5.].

Toate aspectele de existență și circulație conferă creației lirice caracteristici inconfundabile, ce transpar de la prima execuție. În aceste creații „omul își descarcă — în tiparele artei — frământarea sufletească deosebită, sau pur și simplu gândurile care-i trec prin minte. Cântecul popular însuși definește admirabil — printr-o serie de observații psihologice fine și imagini poetice scilicet — această funcțiune cathartică a artei, ca să întrebuițăm termenul aristotelic. Această funcțiune e la rândul-i potențată în literatura populară prin înșși intensitatea legăturilor ei cu viața, de care am pomenit, și care îi impune o altă trăsătură specifică” [4, p. VI–VII].

Speciile lirice ale folclorului muzical sunt prezente atât în creațiile rituale, cât și în cele nerituale.

Printre creațiile *rituale* cu conținut predominant liric se numără: *colindul*, care poate fi și lirico-epic, la fel *cântecul de stea*, *lăzărelul*, *drăgaica*, *cântecul cununii de la seceriș*; de asemenea, *bocetul* și un șir de *cântece din ceremonialul nupțial*, cum ar fi: *cântecul miresei*, *cântecul mirelui*, *cântecul soacrei*, *al nunului*, *în jurul mesei* ș.a.

Speciile lirice ale folclorului *neritual* sunt *doina*, *cântecul liric propriu-zis*, *cântecul de leagăn*, *romanța*, *creații din folclorul copiilor*.

Atât creațiile rituale, cât și cele nerituale ale liricii populare exprimă câteva nivele relaționale de comunicare, și anume:

- a) autocomunicare,
- b) individ – individ,
- c) individ – grup,
- d) grup – grup (mai rar).

Relațiile individ – grup, grup – grup sunt caracteristice atât sferei lirice rituale, cât și celei nerituale. Toate cele patru relații însă le vom întâlni în creațiile lirice nerituale. De exemplu: autocomunicarea — în doină și în cântecul de leagăn; relația „individ – individ” — în cântecul liric și cântecul de leagăn; relația „individ – grup” — în cântecul epic și în romanță; relația „grup – grup” — în cântecul liric.

Cântecul liric neritual reprezintă o modalitate deosebită de comunicare, și anume: comunicarea pentru sine sau autocomunicarea. Dacă la toate celelalte categorii folclorice pentru realizarea comunicării sunt necesari cel puțin doi indivizi (emițătorul și receptorul), cântecul liric neritual se singularizează prin faptul că se poate manifesta în prezența unui singur individ cu dublu rol: de emițător și receptor.

Există o interdependență evidentă între tipurile de comunicare enumerate mai sus și rolul exercitat de cântec asupra emițătorului și receptorului. Dintre acestea primul tip — autocomunicarea — prezintă două aspecte:

- a) de „descoperire”,
- b) de „inspirație” [5, p. 16].

„Luând în considerație aceste două corelații și analizând procesul ce are loc în timpul autocomunicării, vom constata că informația introdusă prin intermediul cântecului liric neritual se întrepătrunde cu altă informație deja existentă în memoria individului — se cântă pentru sine — similară sau puțin diferită de cea nouă. Acțiunea de introducere a informației, respectiv execuția cântecului, conferă celei deja existente un grad superior de organizare astfel încât la reluarea cântecului să existe un plus de variație artistică. În felul acesta informația înmagazinată suferă ușoare schimbări și este similară, dar și diferită, de cea introdusă care îi este întotdeauna superioară” [6, p. XXVI–XXVII]. Acest fenomen îl descoperim iarăși în doină, în cântecul liric propriu-zis și în cântecul de leagăn.

Un loc aparte în sfera lirică a folclorului muzical îl ocupă cântecul de leagăn. “El este o specie a liricii populare, tematica literară exprimă, uneori în forme idilice, dragostea mamei față de copil, visele ei legate de viitorul copilului” [7, p. 73]. El aparține celor mai vechi creații, fapt demonstrat și prin structura sa muzicală.

Cântecul de leagăn, născut din necesitatea îngrijirii cu dragoste a somnului copilului, este transpunerea umană a sentimentului de ocrotire, care, ca instinct, este întâlnit la toate viețuitoarele mai evolute de pe pământ. El este prin excelență o creație individuală, intimă, și aceasta îl face mai puțin cunoscut de cercetători. Cântecul de leagăn este direct corespondent unei stări psihofiziologice, „situându-se în rândul acelor categorii folclorice ce își au originea în manifestări de ordin primar” [8, p. 56], exprimând „un impuls vital, denumit kinestezic-interoreceptiv” [9].

Astfel, cântecul de leagăn poate fi considerat drept o valorificare a ideii legănatului și a melodiei însoțitoare cu caracter cantabil. Prin urmare, el apare dintr-o necesitate general-umană de natură practică, drept mijloc eficient de creare pentru copil a atmosferei de liniște, de stimulare a procesului adormitului lui, cât și pentru a ține sub control starea de bine micuțului [10].

În spectrul de specii folclorice cântecul de leagăn este tratat diferit: unii specialiști îl includ în folclorul copiilor, alții, în categoria folclorului pentru copii. De exemplu: „obișnuit, cântecul de leagăn nu are un loc clar definit în chema clasificatoare, dar pare mai nimerit a fi orânduit lângă speciile infantile, întrucât el face tranzacția spre acestea. Chiar dacă e interpretat de adulți, sub aspect funcțional el aparține lumii copiilor, iar ca tematică se încadrează de asemeni, deși parțial, în orizontul infantil” [11].

Alți specialiști relevă însă, că “cântecul de leagăn se numără printre creațiile adulților pentru copii [...], izvorât din necesitatea practică de a interveni în reglarea ciclului veghe-somn al copilului” [7, p. 219].

În această cercetare, tratăm cântecul de leagăn, drept o producție ce face parte din folclorul pentru copii, deoarece este interpretat de adulți și este dedicat copiilor. Deși cântecele de leagăn sunt interpretate și de copii, totuși, acestea sunt creații pentru copii. În același context, subliniem că executarea de către copii a cântecelor de cătănie nu ne permite să le includem în folclorul copiilor până când aceste piese nu vor ieși total din folclorul adulților și nu vor deveni proprietatea folclorului pentru copii.

În cercetările folcloriștilor descoperim diferite clasificări ale cântecului de leagăn. De exemplu, din punct de vedere al conținutului poetic sunt identificate cântecele unui mediu social diferit, delimitându-se în două categorii:

1. Cântece de leagăn — „lumea mamei”, în care sunt prezentate universul domestic al mamei, starea ei de spirit și emoțiile ei, putându-se vorbi de o lirică a maternității.

2. Cântece create despre și lângă un copil și, desigur, inspirate din lumea copiilor, în centrul atenției fiind copilul și întreaga lume din jurul lui: cântece cu pisica-erou, porumbei, cântece despre cadouri, în plus și cântece cu conținut istoric, precum și de origine din cărți.

Acest conținut determină și o anumită structură melodică a cântecelor de leagăn. În primul grup se întâlnesc melodii desfășurate, deseori inspirate din alte specii ale genului liric, în special, din sfera liricii feminine.

Unii cercetători susțin că “din punct de vedere melodic, cântecul de leagăn nu reprezintă o situație unitară în cuprinsul spațiului românesc. Evidențându-se în repertoriul genului două categorii de melodii:

1. *Melodii tipice pentru specia dată*, mai numeroase în Muntenia și Moldova și rar întâlnite în unele regiuni din Transilvania, în Banat și Dobrogea;

2. *Melodii care aparțin altor genuri sau specii*, îmbinate cu texte lirice, și pe care se interpretează și texte de leagăn, în timpul legănării executându-se și cântece din repertoriul liric general. Aici, întâlnim însă mai multe feluri de melodii: *melodii de cântec propriu-zis*, pe care le întâlnim foarte mult în Transilvania; *melodii de cântec de joc* întâlnite frecvent în Oltenia; *melodii de doină* — în Oltenia, Muntenia și Moldova; *melodii de bocet*, care influențează uneori în sensul genului și a formei inițiale a textului poetic și *melodii asemănătoare formulelor din cântecele și jocurile de copii* [12, p. 477–478].

Urmând criteriul *structurii melodice*, Gh. Sulițeanu delimitează în cadrul *cântecului de leagăn* două grupuri mari:

I. Categoria *Cântece de leagăn*.

II. Categoria *Cântece ca la leagăn*¹.

Categoria *cântecelor de leagăn* corespunde nemijlocit scopului, rolului de a adormi copilul, fiind calificate și *cântece de leagăn propriu-zise*, reprezentative fenomenului folcloric analizat, atât prin structura poetică, cât și cea muzicală.

Categoria *cântecelor ca la leagăn* cuprinde: „acele exemplare a căror realizare muzicală nu întrunește trăsăturile specifice ale cântecului de leagăn propriu-zis, ci preiau configurațiile altor categorii. Demarcația se impune, întrucât unele creații cu această funcționalitate împrumută melodică doinei sau cântecului propriu-zis (la rândul lor creații lirice)” [9, p. 121]. Fiind împrumutate din alte specii folclorice, aceste melodii își modifică structura muzicală sub influența impulsului fundamental al legănatului — kinesteziic-interoreceptiv.

Posibilitatea preluării melodiilor din cadrul altor specii folclorice ale liricii populare și adaptarea lor la schema generală ritmico-melodică a cântecului de leagăn este determinată și înlesnită de flexibilitatea raportului melodie-text poetic în aceste creații lirice. Trăsăturile fundamentale ale folclorului muzical precum *oralitatea*, *varianta*, *caracterul colectiv-individual* au o proiecție mai pronunțată, mai condensată în domeniul liricii nerituate.

¹ Termen introdus de Ghizela Sulițeanu în monografia *Cântecul de leagăn* [9].

Spre deosebire de lirica rituală, care este determinată funcțional de contextul ritual, încadrându-se într-un spațiu concret ritual și ca urmare acest tip de creații circulând cu un număr restrâns de variante, lirica nerituală are o libertate relativ mai mare în asocierea versului cu melodia. „Simultaneitatea manifestării celor două componente nu se realizează decât pentru a exprima un conținut, a crea anumite imagini. Diferențierea de genuri a creației orale se face având în vedere atât funcția, cât și conținutul exprimat, prin conținut neînțelegându-se doar tematica textului, ci tocmai imaginile create din contopirea muzică-poezie; astfel se poate explica și libertatea circulației textelor și melodiilor în cadrul unui gen sau a unei specii” [7, p. 57].

Această libertate, precum am remarcat, este relativă, deoarece asocierea aleatorie a diferitor texte cu variate melodii trebuie să întrunească anumite condiții, adică să corespundă din punct de vedere al conținutului și sensului normelor esteticii populare. În astfel de condiții „o creație lirică [...] nu poate fi cântată decât pe o melodie corespunzătoare: doină, cântec propriu-zis. Asocierea dintre un anumit text și o anumită melodie devine câteodată stabilă, [...] motivele sânt diferite: la prima categorie — o îndelungată conviețuire a celor două componente, la a doua categorie — o intensă popularitate” [7, p. 57].

Această relativitate în asocierea melodiei o întâlnim și în cântecul de leagăn, fapt care a determinat în mare parte clasificarea propusă anterior.

Se știe că muzica este un fenomen social și evident, ea evoluează o dată cu societatea, cu modul de gândire al membrilor unei societăți. În cazul cântecelor de leagăn, atât melodia lor, cât și textele poetice, au evoluat semnificativ de-a lungul anilor, suferind schimbări esențiale.

Dacă în ceea ce privește unele specii folclorice, putem constata în istoria existenței lor perioade de constituire, dezvoltare și dispariție (de exemplu: creațiile legate de obiceiuri, precum drăgaica, cununa, sau speciile genului epic, care în prezent sunt în stare latentă, difuză) atunci cântecul de leagăn este prezent *in vivo*, în cultura tradițională până în zilele noastre. Aceasta se explică în mare parte prin funcționalitatea sa, indiferent de contextul veacului în care trăim.

Referințe bibliografice

1. VIANU, T. *Estetica. Studiu de Ion Ianoși*. București: Editura pentru Literatură, 1968.
2. VRABIE, Gh. *Din estetica poeziei populare române*. București: Albatros, 1990.
3. COLAC, T. *Nistrule apleacă-ți malul...: Folclor poetic din Transnistria*. Chișinău: Grafema Libris, 2004.
4. *Cu cât cânt, atîta sînt: Antologie a liricii populare*. Ed. îngr. și st. introd. de O. Papadima. București: Editura pentru Literatură, 1963.
5. LOTMAN, I. *Studii de tipologie a culturii*. București: Univers, 1974.
6. *Antologie de lirică populară românească*. Ed. îngr. și st. introd. de L. Bîrgu-Georgescu. București: Minerva, 1980.
7. OPREA, GH.; AGAPIE, L. *Folclor muzical românesc*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
8. ȘTEFĂNUCĂ, P. *Folclor și tradiții populare*. Vol. 1. Alcăt. Gr. Botezatu, A. Hâncu. Chișinău, 1991.
9. SULIȚEANU, Gh. *Cântecul de leagăn*. București: Editura Muzicală, 1986.
10. COMIȘEL, E. *Studii de etnomuzicologie*. Vol. 1. București: Editura Muzicală, 1986.
11. BÂRLEA, O. *Folclorul românesc*. Vol. 2. București: Minerva, 1983.
12. KAHANE, M. De la cântecul de leagăn la doină. *In: Revista de etnografie și folclor*. București, 1965, nr. 5, p.477–490.